

100 jarojn post la morto de Louis Couturat (1868-1914)

laŭ Louis de Beaufront¹

De Andreas Künzli

Couturat kiel sciencisto

Antaŭ cent jaroj, lige kun la eksplodo de la Unua Mondmilito en aŭgusto 1914, forpasis Louis Couturat, la aŭtoro de la planlingvo Ido, en aŭtomobila akcidento ĉe Parizo. Indas rememori tiun faman korifeon de la planlingva movado, pri kies rolo, kiun li ludis en ĝi, ĝenerale malmulto estas konata.

LOUIS COUTURAT naskiĝis la 17-an de januaro 1868 en Ris-Orangis apud Parizo.² Lia patro devenis el Burgundio kaj lia patrino originis el la franca regiono Franche-Comté. Ĉar Louis estis la sola filo, li ĝuis apartan zorgadon flanke de la gepatroj. Sekve, Couturat fariĝis rimarkinda kaj sukcesa lernanto; li ricevis 34 premiojn kaj ekinteresiĝis kaj pri la antikva literaturo kaj pri teoriaj kaj aplikataj sciencoj. La jaro 1885, kiam li estis gimnazia studento, estis por li vera jaro de triumfo: li ricevis la honoran premion por filozofio, la unuan premion por fiziko kaj kemio, la unuan premion por natur-historio kaj la unuan prezon por matematiko. En tiu tempo vekiĝis ankaŭ lia admiro por Greklando kaj la antikvaj grekaj poetoj kaj artistoj, kaj kiel fervora adepto de la belec-kulto li facile legis la verkaĵojn de Kartezio kaj Homero, do en la lingvoj latina kaj greka. Post sukcesa trapaso de malfacila ekzameno, en 1887 li estis akceptita de la 'Normala Supera Lernejo'³ en Parizo, en kiu li pasigis tri fruktodonajn jarojn kaj daŭre estis konsiderata kiel elstara lernanto, laŭdata de la instruistoj pro la precizeco de lia intelekto kaj pro la lucido de lia parolkapablo, kiu estis apogata de ekzakta kaj originala pensado. En 1890 li preparis sin por la agregacio;⁴ lia ĉi-rilata verkaĵo pri la persa civilizo troviĝas en la 5-a parto de *Histoire de l'art dans l'antiquité*. Kun gratulo de la ekzamena komisiono li estis akceptita kiel unuaranga kandidato por la filozofia agregacio. Dume li volis ankaŭ perfektigi sian kleriĝon en matematiko kaj en 1892 daŭrigis siajn studojn en la Fakultato de la sciencoj.⁵ En julio de ĉi tiu jaro Couturat estis akceptita por la matematika licencio kiel preferito de sia kurs-generacio. Nun li rajtis komenci la ŝatatajn studojn pri filozofio, kaj li dediĉis sin al la studado de la verkaĵoj de Lukrecio kaj Platono. Samtempe li trovis tempon por kunlabori kun la nova *Revue de métaphysique et de morale*.⁶ En majo 1894 Couturat, tiam 26-jara, estis nomita docento aŭ profesoro en la universitato de Tuluzo.

Post kiam en aprilo 1896 Couturat edziĝis al sia kuzino,⁷ kiu fariĝis fidela akompanantino de lia vivo, en junio li defendis siajn du disertaciojn en la Sorbono,⁸ kiuj ricevis honoran mencion. Dum lia latinlingve verkita tezo traktis la mitojn de Platono,⁹ lia franclingva disertacio elektis la temon de la matematika senfino.¹⁰ Per la ricevita stipendio li povis daŭrigi siajn sciencajn studojn en Parizo, kie li dediĉis sin al la fiziko. La 27-an de oktobro li ricevis nomumon de la universitato de Caen, kie li pasigis du jarojn. Sekve, Couturat studis la filozofion de la matematika scienco, la rilatojn inter diversaj matematikaj sciencoj kaj la fundamenton de la ideoj pri nombro, ordo kaj grandeco, sed ankaŭ la diversajn sistemojn de la algoritma logiko kaj la rilatojn inter matematiko kaj logiko. Kelkaj specimenoj de liaj artikoloj estis publikigitaj en la supre menciita revuo pri metafiziko kaj moralo. Nova stipendio ebligis al li en oktobro 1899 reveni al Parizo por komenci novajn esplorojn, nun pri *Gottfried Wilhelm Leibniz*.¹¹

Serĉante la neeldonitajn verkaĵojn de la aŭtoro de la „Monadologio“¹² por pli bone kompreni liajn konceptojn pri logiko kaj metafiziko, en 1900-1 Couturat restadis en la reĝa biblioteko de Hanovro por poste publikigi du ampleksajn volumojn (*La logique de Leibniz* en 1901¹³ kaj *Opuscles et fragments inédits de Leibniz* en 1903).

Dank' al serio de artikoloj publikigitaj de Couturat en la *Revue de métaphysique et de morale* (1904), la franca scienca publiko konatiĝis ankaŭ kun la „Principoj de la matematiko“ de Bertrand Russel.¹⁴ Kaj Henri Bergson, profesoro pri filozofio en la Franca Kolegio,¹⁵ kiu fariĝis atenta pri Couturat, engaĝis lin en 1905-6 por trakti la historion de la logiko kaj fari lecionojn pri tiu ĉi fako, kiun nur malmultaj studentoj vizitis kaj kapablis aprezi kaj estimi. La materialo de tiu kursaro estis publikigita en la sama revuo en majo 1906.

Couturat kiel planlingvisto

Inter la grandaj ideoj, kiujn Leibniz disvastigis, troviĝis la ideo pri la logike konstruata universala lingvo. Ĉi tiun ideon rimarkis ankaŭ Louis Couturat, kiu en tiu okazo komencis kunlabori kun Léopold Leau, alia franca matematikisto kaj adepto de la ideo de la internacia planlingvo,¹⁶ eldonante en la jaro 1900 la broŝuron „Une langue universelle est-elle possible ? Appel aux hommes de science et aux commerçants.“ (Ĉu lingvo universala estas ebla? Alvoko al la homoj de la scienco kaj al la komercistoj.). Por publike trakti la demandon de la enkonduko de tia logike konstruata universala helplingvo estis fondita, la 17an de januaro 1901, de Leau kaj Couturat, la *Delegacio por alpreno de la lingvo internacia*.¹⁷ Ĉar la elekto de tia lingvo necesigis anticipan scienca studadon de la diversaj ekzistantaj sistemoj kaj projektoj de la internacia artefarita lingvo, estis efektivigita la verkado kaj publikigo, fare de Leau kaj Couturat, de la ampleksa verko „Histoire de la Langue Universelle“, en 1903, kun kompletigo, en 1907, per la suplemento „Les nouvelles langues internationales“.

Komplete ravita de la ideo de la artefarite kaj logike kreita universala helplingvo, Couturat ekagis por efektivigi ĝin kadre de la „Delegacio“, kiu komence de oktobro 1907 jam kunigis reprezentantojn de 310 societoj de la tuta mondo. Krom tio, ĝi ricevis 1250 subskribojn de membroj de akademioj kaj universitatoj. Sekve, la delegacia komitato kunvenis en Parizo en sume 18 kunsidoj, en kiuj ĉeestis 12 sciencistoj el diversaj landoj, kiuj ŝajnis esti aparte kompetentaj por trakti la temon. Kiel konate, al la Delegacio apartenis eminentaj lingvistoj kiel Wilhelm Ostwald el Germanio, Baudouin de Courtenay el Ruslando kaj Otto Jespersen el Danlando, krome konataj esperantistoj kiel Émile Boirac kaj Gaston Moch. Couturat kaj Leau, kiuj funkciis kiel ĝiaj sekretarioj, submetis al la komitato 210-paĝan raporton kun proponoj, memorandoj kaj diversspecaj kritikoj kaj deziroj, kiujn ili ricevis en la pasintaj ses jaroj. En sekva fazo de la delegacia laboro, la aŭtoroj de la diversaj planlingvaj projektoj estis invititaj por prezenti kaj defendi siajn proponojn kaj konceptojn, aŭ per persona ĉeesto, aŭ per delego de reprezentanto. D-ro L.L. Zamenhof, la aŭtoro de la lingvo Esperanto, decidis sendi s-ron Louis de Beaufront kiel komisiiton, kiu estis unu el la plej fervoraj Esperanto-propagandistoj de Francio,¹⁸ por reprezenti lin. Sed de Beaufront ne povis aŭ ne volis akcepti la inviton kaj anstataŭe liveris iun memorandon, kiu estis laŭtleĝita dum la kunveno. Krom Esperanto en sia malnova formo, estis prezentita al la komitato la anonima projekto „Ido“ sub pseŭdonimo. Fine, la kunvenantoj venis al la konkludo, ke neniu el la ekzistantaj planlingvaj projektoj povas esti elektita aŭ adoptita sen modifoj. Sed oni tamen decidis en principo adopti Esperanton pro ties relativa perfekteco (sic). La delegacia historio finiĝis tiel, ke Zamenhof rifuzis trakti modifojn kun la „Lingva Komitato“, restante fidela al la „Fundamento“ kaj decidis ignori la „Delegacion“. Post sufiĉe malagrabra korespondado kun Couturat,¹⁹ Zamenhof fakte kvazaŭ malpermesis la 23an de aŭgusto 1908 al la „Delegacio“ uzi la nomon Esperanto. Do, post la respondo de Zamenhof restis al la „Konstanta Komisiitaro“ de la „Delegacio“ nur la tasko realigi la modifojn en la senco de la projekto „Ido“ kaj uzi ĉi tiun lingvo-nomon. En 1908 la „Konstanta Komisiitaro“ de la „Delegacio“ fondis la monatan gazeton *Progreso*, kiu estis plene redaktita en la nova lingvo, kiun la esperantistoj sarkasme rifuzis kiel fuŝan reformon kaj malbelan dialekton de Esperanto. Couturat estis ĝia sekretario (kio signifas praktike ankaŭ ĝian redaktoron) kaj portis preskaŭ la tutan ŝarĝon kaj respondecon. Por krei kaj firmigi la propran lingvan fundamenton, Couturat partoprenis ankaŭ en la ellaborado kaj editorado de tri mezgrandaj vortaroj por idistoj anglaj, francaj kaj germanaj kaj du grandaj vortaroj por idistoj francaj kaj germanaj. Sekvis la eldonado de Ido-lernolibroj, verkitaĵoj de diversaj aŭtoroj, kiuj transiris al tiu lingvoprojekto kaj kunlaboris kun Couturat (ekzemple C.S.

Pearson, O. Jespersen, R. Lorenz, W. Ostwald, L. von Pfandl, F. Schneeberger k.a.). En 1909 fondiĝis la „Akademio Idista“. La zamenhofa Esperanto estis nomita de la idistoj „Esperanto primitiva“, en akompano de nelacigebla lukto kaj akra kaj laŭta polemiko kontraŭ tiu projekto.

Kiel de Beaufront skribis en sia Couturat-biografio, escepte de la du sekretarioj (do Couturat kaj Leau), neniu sciis, kiu estis la aŭtoro de Ido. Do, la demando pri la vera(j) aŭtoro(j) de la lingvo Ido longe restis ioma mistero, aŭ enigmo, kvankam oni supozis, ke aŭ Couturat, aŭ Leau, aŭ Beaufront aŭ ĉiuj kune troviĝis malantaŭ tiu ĉi projekto. Unue, Louis de Beaufront deklaris, ke li mem estas la vera aŭtoro de la broŝuro kun la titolo „Ido“. Sed tio estis mensogo, aŭ almenaŭ bluf. Dum la tridekaj jaroj la malkovro de ĉi-koncernaj leteroj, kiuj troviĝis en la arkivo de la „Delegacio“, postlasita de Couturat ĉe ties vidvino kaj esplorita de la svisa planlingvano Ric Berger, montriĝis, ke de Beaufront neniel estis la inventinto de Ido sed ke li estis nura pajlohomino uzita de Couturat kaj ke la vera aŭtoro de la lingvo Ido estis Louis Couturat mem.

Post la morto de Couturat en 1914 la lingvo Ido estis plupraktikata dum jardekoj ankaŭ de postaj generacioj de adeptoj. Sed la idistoj estis tre malmultaj²⁰ kaj agadis en la ombro de la pli potenca Esperanto-movado, kiu proklamis, plej malfrue en la 1950aj jaroj, sian „finan venkon“ en la planlingva movado, konsiderante ĉiujn ceterajn planlingvojn fiaskintaj kaj ties adeptojn perfiduloj. Certe, la Ido-skismo signifis specon de traŭmato por la Esperanto-movado, kiu pludivas kiel legendo en la memoro de la esperantistoj.

Mortiga akcidento en aŭgusto 1914

La vivofino de Louis Couturat okazis jene, kaj ege tragike, kiam dum la milita mobilizado en Parizo Couturat veturis, komence de aŭgusto 1914, en sia aŭtomobilo por viziti sia(j)n (ge)kuzo(j)n, kiu(j) devis militservi. Li estis survoje de Bois-le-Roi al Parizo, kaj akompanata de sia edzino. La 3an de aŭgusto li reveturis al Bois-le-Rois kun siaj edzino kaj kuzino, sur la strato de Ris-Orangis al Melun kaj kunpuŝiĝis kun grandformata kaj rapide veturanta aŭtovagono, kiu transportis mobilizitajn soldatojn. Dum la kuzino estis elĵetita el la aŭtomobilo kaj s-rino Couturat vundita, Louis Couturat mem ricevis tiel gravan baton aŭ rompon ĉe la brusto, ke li pereis post kelkaj momentoj.

Kritika pritakso

Kadre de ĉi tiu kurta omaĝa artikolo ne eblas entrepreni detalan kritikan pritakson pri la persono kaj verkaro de Louis Couturat. Unue, Couturat faris kaj produktis ankoraŭ multajn aliajn gravajn kaj interesajn aferojn ol Louis de Beaufront menciis en sia certe utila biografio. Inter alie, Couturat organizis la Unuan Filozofian Kongreson en Parizo en 1900 kaj korespondis ankaŭ kun Giuseppe Peano, la aŭtoro de la planlingvo „Latino sine flexione“, por diskonigi lian matematikan logikon inter francaj filozofoj.²¹ En *Revue de métaphysique et de morale* (1904) aperis ankaŭ lia signifa kontribuado pri „La filozofio de la matematiko(j) de Kantio“. Ŝajnas, ke liaj ne-planlingvemaj amikoj bedaŭris, ke tiel talentita sciencisto kiel Louis Couturat dediĉis tiom da *vana* tempo al sia nobla revo pri la universala lingvo.²²

Alian fojon ni povos okupiĝi pri la demandoj, kial Couturat kreis Idon, kio ne plaĉis al li ĉe Esperanto kaj kiel aspektis tiu lingvoreformo.

Andreas Künzli, 2014

La esencan bibliografion de la verkaaro de kaj pri Louis Couturat vd. sub:

www.swissbib.ch (kie aperas ankaŭ titoloj ĉe CDELI)

<http://www.autodidactproject.org/other/ido-carlevaro.html>

Piednotoj:

¹ Verkite surbaze de la originalo en Ido publikigita sub <http://www.literaturo.ido.li/louiscouturat.pdf>, kaj reproduktita sub http://io.wikipedia.org/wiki/Louis_Couturat.

² Komunumo situata 23 km sudoriente de Parizo en la departemento Essonne.

³ Pri kia lernejo temas vd. sub [http://fr.wikipedia.org/wiki/École_normale_supérieure_\(Paris\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/École_normale_supérieure_(Paris)).

⁴ Laŭ PIV: En Francio, plej alta konkurso por dungo de liceaj aŭ universitataj instruistoj.

⁵ Pri kia fakultato temas vd. sub http://fr.wikipedia.org/wiki/Faculté_des_sciences_de_Paris.

⁶ Pri kia revuo temas vd. sub http://fr.wikipedia.org/wiki/Revue_de_métaphysique_et_de_morale.

⁷ De Beaufront uzis plurfoje la nocion 'kuzo/kuzino'. Ni ne scias pri kia tipo de kuzo aŭ kuzino temas, ĉar en la franca lingvo oni plurfacete distingas ĝin, vd. sub [http://fr.wikipedia.org/wiki/Cousin_\(famille\)](http://fr.wikipedia.org/wiki/Cousin_(famille)).

⁸ Pri kia institucio temas vd. sub <http://eo.wikipedia.org/wiki/Sorbono>.

⁹ Vd. sub <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k678301>.

¹⁰ En kio konsistas ĉiuj tiuj teorioj vd. kurtan anglalingvan karakterizon sub http://www.encyclopedia.com/topic/Louis_Couturat.aspx.

¹¹ Epokfara germana filozofo kaj matematikisto, vivinta en 1646-1716. Bazajn indikojn pri liaj vivo kaj verko vd. sub http://eo.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Wilhelm_Leibniz.

¹² Informojn kaj la tekston mem de tiu filozofia verkaĵo oni trovas en la interreto.

¹³ La teksto estas trovebla en la interreto sub <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/rutherford/leibniz/intro.htm>, same de *The Algebra of Logic* (vd. <http://www.gutenberg.org/files/10836/10836-pdf.pdf>) kaj de *Traité de Logique algorithmique*.

¹⁴ Grava angla filozofo-epistemologo, logikisto kaj moralisto, vd. sub http://eo.wikipedia.org/wiki/Bertrand_Russell.

¹⁵ Pri Henri Bergson vd. sub http://eo.wikipedia.org/wiki/Henri_Bergson, kaj pri la Franca Kolegio vd. sub http://eo.wikipedia.org/wiki/Kolegio_de_Francio.

¹⁶ Vd. http://en.wikipedia.org/wiki/Léopold_Leau.

¹⁷ Vd. http://eo.wikipedia.org/wiki/Delegacio_por_alpreno_de_la_lingvo_internacia.

¹⁸ Vd. http://eo.wikipedia.org/wiki/Louis_de_Beaufront.

¹⁹ La Ido-skismon kaj la kverelon de Zamenhof kun Couturat mi traktis en mia Zamenhof-biografio (Harrassowitz 2010), kun la citado de la koncernaj leteroj, kiujn oni povas legi en la ORIG/PVZ de ludovikito.

²⁰ La retpaĝojn de la Ido-organizaĵoj vd. sub <http://www.uli-ido.info> kaj <http://www.idolinguo.de>.

²¹ Vd. <http://www.jstor.org/discover/10.2307/40694494?uid=3737760da&uid=2&uid=4&sid=21104536456177>.

²² Vd. sub <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/140988/Louis-Couturat> kaj http://www.encyclopedia.com/topic/Louis_Couturat.aspx.